

This project is funded by the European Union

ՀՀ Ազգային ժողովի

2018թ. դեկտեմբերի 9-ի արտահերթ ընտրությունների

երկարաժամկետ դիտորդական առաքելության

ՄԻԶԱՆԿՅԱԼ ԶԵԿՈՒՅՑ

(սոյեմբերի 5 - դեկտեմբերի 5, 2018թ.)

7 դեկտեմբերի, 2018թ.

ԵՐԵՎԱՆ

Դիտորդական առաքելության մասին

«Ականատես» դիտորդական առաքելությունը հիմնվել է Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն (ԹԻՅԿ) հասարակական կազմակերպության, «Ժուռնալիստների «Ասպարեզ» ակումբ» (ԺԱԱ) հասարակական կազմակերպության և «Ռեստարտ» քաղաքացիական նախաձեռնության կողմից: Առաքելության գործընկերն է Իրավունքի զարգացման և պաշտպանության հիմնադրամը:

«Ականատես»-ի նպատակն է նպաստել ազատ և արդար ընտրությունների անցկացմանը և դրանց նկատմամբ հանրային անկողմնակալ հսկողությանը, ընտրական գործընթացների օրինավորությանը:

«Ականատես»-ը գործում է անկախ՝ պահպանելով անկողմնակալության սկզբունքը և զերծ մնալով այնպիսի գործողություն կատարելուց, որը կարող է մեկնաբանվել որպես աջակցություն, քարոզչություն կամ հակաքարոզչություն ընտրություններին մասնակցող որևէ կուսակցության (դաշինքի), թեկնածուի օգտին կամ դեմ:

2018թ. դեկտեմբերի 9-ին կայանալիք ՀՀ Ազգային ժողովի արտահերթ ընտրությունների համատեքստում «Ականատես» դիտորդական նախաձեռնությունն իրականացնում է երկարաժամկետ և կարճաժամկետ դիտորդական առաքելություն Հայաստանի ամբողջ տարածքում:

Սույն առաքելությունն իրականացվում է Եվրոպական Միության, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Միջազգային Չարգացման Գործակալության, Ազգային ժողովրդավարական ինստիտուտի, Ժողովրդավարության ազգային հիմնադրամի և Բաց հասարակության հիմնադրամներ – Հայաստանի ֆինանսական աջակցությամբ:

Սույն փաստաթղթի բովանդակության համար պատասխանատու է «Ականատես» դիտորդական առաքելությունը ու դրա անդամ կազմակերպությունները, և այն չի արտացոլում դրամաշնորհատուների տեսակետները:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳԻՐ	5
ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	6
Ընտրական հանձնաժողովներ	7
<i>Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով (ԿԸՀ)</i>	<i>7</i>
<i>Տարածքային ընտրական հանձնաժողովներ</i>	<i>11</i>
Նախընտրական քարոզչություն	14
Ընտրակաշառք և «բարեգործություն»	19
Վարչական ռեսուրսի չարաշահում	20
Ատելության խոսք	22
Ընդհանուր միջավայրը	23

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

ԲՀԿ	«Բարգավաճ Հայաստան» կուսակցություն
ԻԶԿԴ	«Իմ քայլը» կուսակցությունների դաշինք
ԼՀԿ	«Լուսավոր Հայաստան» կուսակցություն
ԿԸՀ	Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով
ՀՀ	Հայաստանի Հանրապետություն
ՀՀԿ	Հայաստանի Հանրապետական կուսակցություն
ՀՅԴ	Հայ հեղափոխական դաշնակցություն
ՄԿԴ	«Մենք» կուսակցությունների դաշինք
ՍԾՀԿ	«Սասնա Ծռեր» համահայկական կուսակցություն
ԸՈՍԴԿ	«Ըաղաքացու որոշում» սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցություն
ԸԺԿԿ	«Ըրիստոնյա-ժողովրդավարական վերածնունդ» կուսակցություն
ՕԵԿ	«Օրինաց երկիր» կուսակցություն

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳԻՐ

2018թ. դեկտեմբերի 9-ի արտահերթ խորհրդարանական ընտրությունների նախընտրական փուլն, ընդհանուր առմամբ, ընթացել է ազատ, մրցակցային և խաղաղ ընտրապայքարի պայմաններում, ինչն էապես տարբերվում է նախորդ տարիների համապետական ընտրությունների նույն ժամանակահատվածից: Արձանագրվել է լրջագույն առաջընթաց վարչական ռեսուրսների չարաշահման և ընտրողների կամարտահայտման վրա ճշումների նվազման առումով:

Ընտրությունների կազմակերպման գործընթացներն, ընդհանուր առմամբ, ընթանում են բավարար մշակված և սահուն ընթացակարգերով: Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի (ԿԸՀ) գործունեություն, որպես կանոն, թափանցիկ է, բայց որոշ տեղեկություններ չեն հրապարակվում «բաց տվյալներ» ձևաչափով, ինչը կարող էր նպաստել լրացուցիչ հանրային վերահսկողությանը: ԿԸՀ նիստերի ընթացքում քննարկումներ տեղի չեն ունենում, բոլոր որոշումներն ընդունվում են միաձայն, ինչը խնդրահարույց է: Դիտորդական կազմակերպությունների հավատարմագրման ընթացակարգերը և պրակտիկան ունեն բազմաթիվ թերություններ, որ մի կողմից ստեղծում են խոչընդոտներ կազմակերպությունների համար, մյուս կողմից չեն ապահովում ԿԸՀ համապատասխան վարչարարության արդյունավետությունը: ԿԸՀ-ն պատշաճ չի իրականացնում իր գործառույթները և չի բացառում քաղաքականապես կողմնորոշված դիտորդական խմբերի ներգրավումը՝ դրանով վտանգելով անկախ և անկողմնակալ դիտորդության ինստիտուտը:

Տարածքային ընտրական հանձնաժողովները գործում են ոչ բավարար պրոֆեսիոնալ: Նաև դրանք զրկված են ժամանակակից տեխնիկական միջոցներից, ինչը չի նպաստում դրանց արդյունավետությանն ու հետագա կատարելագործմանը: Տեղամասային հանձնաժողովների վերապատրաստումն, ընդհանուր առմամբ, բավարար է, թեև ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված խրթին ընտրական գործընթացները հաշվի առնելով, դրանց համար հատկացված ժամանակը բավարար չէր հանձնաժողովի նոր անդամներին պատշաճ նախապատրաստելու համար:

Նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածից դուրս քարոզչության կարգավորման բացակայությունը ստեղծում է անհավասար մրցակցային պայմաններ ընտրություններին մասնակցող քաղաքական ուժերի համար: Նախընտրական քարոզչական նյութերի տարածման ընթացքում կուսակցություններն ու կուսակցությունների դաշինքներն ամբողջովին անտեսել են օրենքով նախատեսված կանոնները: Քարոզչության համար սահմանված կանոնները պատշաճ չեն վերահսկվում իրավասու մարմինների կողմից և չեն ձեռնարկվում անհրաժեշտ միջոցներ խախտումները վերացնելու ուղղությամբ՝ ձախողելով ապահովել պատշաճ մրցակցությունը:

Ընտրակաշառքի և «բարեգործության» պրակտիկան համարյա վերացվել է՝ չնայած եղել են առանձին դեպքեր ու ահազանգեր այդ առնչությամբ:

Վարչական ռեսուրսի չարաշահման դեպքերի քանակը և տարածումը եղել են զգալիորեն ավելի փոքր 2017թ. խորհրդարանական ընտրությունների համեմատությամբ: Առհասարակ, տվյալ կոնցեպտի վերաբերյալ առկա են հանրային պաշտոնյաների ոչ լիարժեք ընկալման խնդիրներ:

Նախընտրական քարոզչությունը նշանավորվել է Հայաստանի Հանրապետությունում առաջին անգամ կազմակերպվող նախընտրական, կենդանի ռեժիմով հեռարձակվող մրցակից քաղաքական ուժերի բանավեճով: Լրատվամիջոցների կենտրոնացումը հիմնականում երկու քաղաքական ուժերի միջև տեղի ունեցող ընտրամարտի վրա հետին պլան է մղել կուսակցությունների ծրագրերը և դրանց մեջ Հայաստանի քաղաքացիների տարբեր խնդիրների վերաբերյալ առաջարկները: Անհանգստացնող են քարոզչության ընթացքում բազմիցս հնչող վիրավորական արտահայտությունները, սպառնալիքներն ու ատելության խոսքը, ինչը չի կարող նպաստել քաղաքակիրթ քաղաքական մշակույթի ձևավորմանը:

ՄԵԹՈՂԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

«Ականատես» դիտորդական նախաձեռնությունը երկարաժամկետ դիտորդական առաքելության շրջանակներում ներգրավել է 36 երկարաժամկետ դիտորդ՝ դիտարկելու նախընտրական և հետընտրական գործընթացները հանրապետության 38 տարածքային ընտրական հանձնաժողովների սպասարկման տարածքներում:

Նախընտրական ժամանակահատվածում դիտորդներն ուսումնասիրում են ընտրությունների վարչարարությունը, գործողությունների համապատասխանությունը Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի (ԿԸՀ) կողմից սահմանված ժամանակացույցին, ընտրողների ցուցակների պատշաճությունը, թեկնածուների և կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) շտաբների գործունեությունը, նախընտրական քարոզչությունը, նախընտրական հիմնադրամները, վարչական ռեսուրսի չարաշահումը, նախընտրական միջոցառումները և ընդհանուր մթնոլորտը: Դիտորդները տեղերում աշխատում են ընտրական հանձնաժողովների, կուսակցությունների/դաշինքների և դրանց թեկնածուների նախընտրական շտաբների, քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների, ՉԼՄ-ների և քաղաքացիների հետ:

Հետընտրական ժամանակահատվածում ուսումնասիրվելու են արդյունքների վերահաշվարկը և ընտրական բողոքների քննությունը, ինչպես նաև ընտրացուցակների հետ կապված խնդիրները:

Տվյալների հավաքագրումը կատարվում է գրասենյակային հետազոտության, առցանց բաց տվյալների վերլուծության, անմիջական դիտարկումների, պաշտոնական հարցումների, հանդիպումների, հարցազրույցների, ինչպես նաև մամուլի լուսաբանումներին հետևելու միջոցով: Տեղերում դիտորդները հանդիպումներ են ունենում տարածքային և տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների, կուսակցությունների/կուսակցությունների դաշինքների նախընտրական շտաբների, ոստիկանության, լրատվամիջոցների, դիտորդական առաքելությունների, հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների, ինչպես նաև ընտրական գործընթացի այլ մասնակիցների, այդ թվում՝ քաղաքացիների հետ: Անուղղակիորեն ստացված տեղեկությունների ճշգրտությունն ու հավաստիությունն ապահովելու նպատակով՝ դրանք ստուգվում են մի քանի անկախ աղբյուրների միջոցով:

Երկարաժամկետ և կարճաժամկետ դիտորդության ընթացքում դիտորդները հավաքում են քանակական և որակական տվյալներ, որոնք ենթարկվում են վերլուծության և ամփոփվելու են «Ականատես» դիտորդական առաքելության զեկույցներում, տեղեկագրերում, մամուլի հաղորդագրություններում և տեսանյութերում: Ընտրական գործընթացում արձանագրված խախտումների հիման վրա, ըստ նպատակահարմարության, կազմվելու և ներկայացվելու են բողոքներ/հայցեր/դիմումներ վարչական, դատական և իրավապահ մարմիններին:

Դիտորդության վերաբերյալ ընթացիկ տեղեկատվությունը հրապարակվում է «Ականատես» դիտորդական առաքելության ֆեյսբուքյան էջում, ինչպես նաև անդամ կազմակերպությունների ինտերնետային կայքերում և ֆեյսբուքյան էջերում:

ԴԻՏԱՐԿԱՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ ԵՎ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

2018թ. նոյեմբերի 2-ին ՀՀ Նախագահն ընդունել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի արտահերթ ընտրություն նշանակելու վերաբերյալ հրամանագիրը՝ ընտրությունները 2018թ. դեկտեմբերի 9-ին նշանակելու մասին: «Ականատես» դիտորդական առաքելության երկարաժամկետ դիտորդությունը մեկնարկել է 2018 թ. նոյեմբերի 5-ին:

2018թ. նոյեմբերի 5-ից դեկտեմբերի 5-ն ընկած ժամանակահատվածում դիտորդական առաքելության վերահսկողության առարկա են դարձել ընտրական վարչարարության գործընթացը, այդ թվում՝ ԿԸՀ գործունեությունը, Տարածքային ընտրական հանձնաժողովների կազմը, ընտրողների ցուցակները, Նախընտրական քարոզարշավը, դրա ընթացքում վարչական ռեսուրսի չարաշահումը և ընդհանուր մթնոլորտը:

Դիտարկման ժամանակահատվածում «Ականատես» դիտորդական առաքելության անդամներն ունեցել են 119 այցելություն տարածքային ընտրական հանձնաժողովներ, դիտարկել են 47 նիստ 27 տարածքային ընտրական հանձնաժողովներում: Եղել է 383 այցելություն կուսակցությունների / դաշինքների/ թեկնածուների գրասենյակներ և Նախընտրական շտաբներ, 52 հանդիպում լրագրողների հետ, 103 հանդիպում ՀԿ ներկայացուցիչների հետ: Դիտորդները մասնակցել են 163 Նախընտրական միջոցառումների և այցելել են ավելի քան 230 համայնքներ: Եղել են ոչ ֆորմալ հանդիպումներ քաղաքացիների հետ:

Ընտրական հանձնաժողովներ

Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով (ԿԸՀ)

2018թ. նոյեմբերի 2-ից մինչև դեկտեմբերի 5-ը ԿԸՀ կողմից հրավիրվել է 12 նիստ, որոնց մեծ մասի ընթացքում քննարկվել են Ազգային ժողովի արտահերթ ընտրություններին առնչվող տարաբնույթ հարցեր, կայացվել են համապատասխան որոշումներ: Ընդհանուր առմամբ

կազմակերպչական աշխատանքներն ընթացել են օրենքով սահմանված ժամանակացույցի համաձայն:

Կուսակցությունների/դաշինքների և թեկնածուների գրանցում

Կուսակցությունների/դաշինքների գրանցման հետ կապված խնդիրներ չեն արձանագրվել:

Փաստաթղթերի ոչ լրիվության պատճառով ԿԸՀ-ն «Օրինաց երկիր» կուսակցությանը (ՕԵԿ), «Սասնա ճռեր» համահայկական կուսակցությանը (ՍՃՀԿ), «Բարգավաճ Հայաստան» կուսակցությանը (ԲՀԿ) տվել է 48 ժամ ընտրական ցուցակով պատգամավորի թեկնածուներին գրանցելու համար ներկայացված փաստաթղթերը լրացնելու համար: Տվյալ հիմքով մերժվել է միայն ՕԵԿ թեկնածու Արմինե Բաբայանի թեկնածությունը՝ սահմանված ժամկետում անհրաժեշտ փաստաթղթերը չներկայացնելու համար:

Կուսակցությունների (դաշինքների) տարածքային ցուցակներում ընդգրկվող թեկնածուների թիվը տարբեր ընտրական տարածքներում ԿԸՀ որոշման համաձայն սահմանվել է 7-15 հոգի: 41 պատգամավորի թեկնածուների կողմից ինքնաբացարկի միջնորդություններ են ներկայացվել, որոնցից 38-ը բավարարվել է, իսկ երեք հոգու դիմումները մերժվել են՝ նիստին չներկայանալու արդյունքում: Մեկ պատգամավորի թեկնածուի գրանցումը ուժը կորցրած է ճանաչվել թեկնածուի մահվան պատճառով:

Պաշտոնական պարզաբանումներ

ԿԸՀ-ն ստացել է դիմում «Իրազեկ քաղաքացիների միավորում» խորհրդատվական ՀԿ-ից և դրա հիման վրա քննարկել ՀՀ Ընտրական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 2-րդ մասն այն առումով, որ քվեաթերթիկների թվով պայմանավորված՝ չիրկիզվող պահարանի տարողությունը կարող է չբավականացնել՝ դրանք տեղավորելու համար: ԿԸՀ-ն միաձայն որոշել է պարզաբանել, որ չիրկիզվող պահարանում չտեղավորվելու դեպքում ծրարները և քվեաթերթիկները կարող են պահվել քվեարկության սենյակում:

Էլեկտրոնային քվեարկություն

2018թ. նոյեմբերի 30-ին մեկնարկել և դեկտեմբերի 2-ին ավարտվել է Էլեկտրոնային քվեարկությունը: Դրա արդյունքները նախատեսվում է հրապարակել մինչև հիմնական քվեարկության ավարտը:

Տեղեկատվության թափանցիկություն

ԿԸՀ նիստերի տեսագրությունները և ընդունված որոշումներն, ընդհանուր առմամբ, հասանելի են դառնում հանձնաժողովի պաշտոնական կայքէջում, որպես կանոն՝ հաջորդ օրը: Առանձին նիստերի ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ ԿԸՀ նիստերի համաժամանակյա հեռարձակում չի իրականացվում և դրանց տեսաձայնագրությունները տեղադրվում են միայն նիստերից հետո: Չնայած թափանցիկության սկզբունքի ընդհանուր ապահովմանը, ԿԸՀ դիտարկումները

բացահայտել են որոշ թերություններ: Մասնավորապես, 2018թ. նոյեմբերի 9-ին ԿԸՀ-ն գումարել է նիստ և կայացրել երկու որոշում՝ ընտրությունների նախապատրաստման և անցկացման համար գնման գործընթաց կազմակերպելու և ընտրությունների նախապատրաստման և անցկացման ծախսերի նախահաշիվը սահմանելու վերաբերյալ (ԿԸՀ՝ 898.228.994 մլն. դրամ, ՏԸՀ-ներ՝ 139.811.390 մլն. դրամ, տեղամասային հանձնաժողովներ՝ 1.669.103.780 մլն. դրամ): Տվյալ նիստի հրավիրման և որոշումների վերաբերյալ որևէ տեղեկատվություն առկա չէ ԿԸՀ կայքում, ինչպես նաև առկա չեն այդ նիստերի տեսաձայնագրությունները:

Մինևույն ժամանակ, ԿԸՀ-ն հրապարակել է ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների ընտրական ցուցակներում ընդգրկված թեկնածուների հայտարարագրերը, թեև դրանք կայքում տեղադրելու օրենսդրական պահանջ չկա, ինչը կարելի է գնահատել դրական:

Որոշումների ընդունում

ԿԸՀ նիստերի դիտարկման ընթացքում չի արձանագրվել որևէ դեպք, որ դրա անդամներից որևէ մեկը դեմ քվեարկի առաջարկվող որոշման նախագծին: ԿԸՀ նիստերի ընթացքում, ըստ էության, որևէ քննարկում տեղի չի ունենում, և բոլոր որոշումներն ընդունվում են միաձայն: Նմանապես, չեն արձանագրվել հանձնաժողովի այլ անդամների կողմից որոշման նախագիծը ներկայացնողին հարցեր ուղղելու, ինչպես նաև որոշումների նախագծերի վերաբերյալ առաջարկություններ ներկայացնելու դեպքեր: Հարկ է արձանագրել, որ այս խնդիրներն առկա են եղել նաև նախորդ խորհրդարանական ընտրությունների ժամանակ:

Դիտորդական առաքելությունների գրանցում

ԿԸՀ 09.11.2016թ.-ի թիվ 119-Ն որոշման համաձայն, դիտորդները համարվում են հավատարմագրված՝ սահմանված ժամկետում ԿԸՀ-ում հավատարմագրվելու մասին գրությունը և վկայականները համապատասխան կազմակերպությանը տրամադրելուց հետո՝ հավատարմագրված դիտորդների վերաբերյալ տեղեկատվությունը ԿԸՀ-ի համացանցային կայքում տեղադրելու պահից: Այս տեղեկատվությունը ԿԸՀ-ի համացանցային կայքում տեղադրվում է մինչև հավատարմագրվելու մասին գրության ուղարկման օրվան հաջորդող օրվա ավարտը:

ԿԸՀ կայքում գրանցվել է 22 տեղական հասարակական կազմակերպություն, որոնց դիտորդների ընդհանուր ցանկը մոտավորապես կազմում է 17,800 հոգի: Այս դիտորդներից միայն 10,800-ը ներկայացնում է երկու կազմակերպություն՝ «Միացյալ առաջնորդների պալատ» և «Աբովյանի ուսանողական խորհուրդ» հասարակական կազմակերպությունները, որոնք գրանցել են առավելագույն թվով դիտորդներ: Նշված կազմակերպություններից առաջինի ղեկավարը Լիաննա Մանուկյան է, որը ՀՀ երիտասարդական խորհրդարանի ԲՀԿ խմբակցության քարտուղարն է: Երկրորդ ՀԿ-ն նախագահում է Վեներա Գյուլինյանը, որը ԲՀԿ-ի կողմից առաջադրվել է Կոտայքի մարզի թիվ 10 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում: Այս հասարակական կազմակերպություններն ակտիվորեն և

հրապարակայնորեն աջակցում են ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններից մեկին, ինչն արգելված է դիտորդական առաքելություն իրականացնող կազմակերպություններին՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 30-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն: Այսինքն, ԿԸՀ-ն պատշաճ չի ստուգել դիտորդական առաքելություն իրականացնող ՀԿ-ների գործունեությունը և հաշվի չի առել ՀՀ ընտրական օրենսգրքի հնարավոր խախտումները՝ չնայած «Հետք» հասարակական կազմակերպության¹ և «Ականատես» դիտորդական առաքելության ահազանգերին² առնվազն «Միացյալ առաջնորդների պալատի» մասով:

Հարկ է նշել, որ ավելի վաղ ԿԸՀ հավատարմագրման դիմում են ներկայացրել և հավատարմագրվել են ԲՀԿ-ն աջակցող ևս երեք կազմակերպություն՝ «Համահայկական երիտասարդական ասոցիացիա», «Իրավագոր» և «Համաչափ զարգացում» համայնքային զարգացման ՀԿ-ն՝ յուրաքանչյուրը մոտ 5,400-ական դիտորդով: Հետաքննող լրագրողների ահազանգի հիման վրա վերջինի դիմումը մերժվել է, քանի որ պարզվել է, որ ՀԿ գործունեությունը դադարեցված է դեռևս մեկ տարի առաջ, իսկ ԿԸՀ ներկայացվել են կեղծ փաստաթղթեր, ինչի կապակցությամբ գրություն է ուղարկվել դատախազություն: «Իրավագոր» և «Համաչափ զարգացում» համայնքային զարգացման ՀԿ-ի տվյալները հանվել են ԿԸՀ կայքից՝ առանց հրապարակային որոշման կամ հիմնավորման:

ԿԸՀ 09.11.2016թ. 119-N որոշման համաձայն դիտորդական կազմակերպությանը տալիս է ներկայացված ցուցակում ընդգրկված դիտորդների թվին համապատասխան քանակի վկայականներ, որոնցում լրացվում է համապատասխան կազմակերպության անվանումը: Դիտորդի վկայականում դիտորդի ազգանունը, անունը, հայրանունը լրացվում է համապատասխան կազմակերպության կողմից և տրամադրվում է դիտորդին: ԿԸՀ-ն չի ստուգում դիտորդական առաքելությունների կազմերի համընկումները միմյանց, ինչպես նաև հանձնաժողովների անդամների կամ ՉԼՍ ներկայացուցիչների հետ: Այս թերացումները հիմքեր են ստեղծում չարաշահումների համար՝ ինչպես դիտորդական կազմակերպությունների, այնպես էլ՝ առանձին դիտորդների առումով: Մասնավորապես, ԿԸՀ ներկայացված անվանացանկերում բացահայտվել են բազմաթիվ համընկումներ: Տվյալների ստուգման բացակայության պարագայում հնարավոր է այլ անձանց ներգրավում ԿԸՀ-ից ստացված վկայականներով:

Հարկ է հիշատակել, որ դիտորդական առաքելության համար հրավիրվել և ԿԸՀ կայքի միջազգային դիտորդական առաքելությունների ցանկում գրանցվել է ENEMO (Ընտրությունները մշտադիտարկող կազմակերպությունների եվրոպական ցանց) կառույցը, որին 2017թ. ապրիլի 2-ի խորհրդարանական ընտրությունները դիտարկելու վերաբերյալ դիմումը ԿԸՀ-ն մերժել էր:

Բողոքների քննարկում

¹ Հետք, «Լուծարված ՀԿ-ն, պատգամավորի թեկնածուի ՀԿ-ն և ծառուկյանամերձ այլ կազմակերպություններ դիտորդական առաքելության հայտեր են ներկայացրել», 24 նոյեմբերի 2018թ., <https://hetq.am/hy/article/98491>

² «Ականատես» դիտորդական առաքելություն, Հայտարարություն «կեղծ» դիտորդական առաքելությունների վերաբերյալ, 26 նոյեմբերի 2018թ., <https://transparency.am/hy/news/view/2558>

2018թ. դեկտեմբերի 3-ին «ՈՒՖԱՌ շրջանավարտների ասոցիացիա» ՀԿ-ի կողմից ներկայացվել է բողոք ԿԸՀ, որը վերաբերել է ՕԵԿ կողմից քարոզչական նյութերում առկա այն տեղեկատվությանը, որ Հայաստանում Ֆրանսիական համալսարանը հանդիսանում է կուսակցության ձեռքբերումը և նշվում է, որ կուսակցության նախագահ Արթուր Բաղդասարյանը հանդիսանում է համալսարանի «հիմնադիր և նախագահ», մինչդեռ նա հանդիսանում է համալսարանի հոգեբարձուների խորհրդի նախագահը: Համաձայն դիմումատուի, ՕԵԿ-ին ներկայացվել է դիմում, որից հետո էլեկտրոնային քարոզչական նյութերից այդ տեղեկատվությունը հանվել է, սակայն տպագիր նյութերում չի հանվել:

2018թ. դեկտեմբերի 5-ին կայացած նիստում ԿԸՀ-ն ընդունել է որոշում, որով մերժվել է դիմումատուի բողոքը այն հիմնավորմամբ, որ ՀՀ ընտրական օրենսգիրքը չի նախատեսում ԿԸՀ-ի համար քարոզչանյութերի բովանդակության ստուգման գործառույթ և հնարավորություն՝ նման նյութերը հեռացնելու համար:

Ընտրությունների կազմակերպման գործընթացներն ընդհանուր առմամբ ընթանում են բավարար մշակված և սահուն ընթացակարգերով: Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի (ԿԸՀ) գործունեությունն ընդհանուր առմամբ թափանցիկ է, բայց որոշ տեղեկություններ չեն հրապարակվում «բաց տվյալներ» ձևաչափով, ինչը կարող էր նպաստել լրացուցիչ հանրային վերահսկողությանը: ԿԸՀ նիստերի ընթացքում քննարկումներ տեղի չեն ունենում, բոլոր որոշումներն ընդունվում են միաձայն, ինչը խնդրահարույց է: Դիտորդական կազմակերպությունների հավատարմագրման ընթացակարգերը և պրակտիկան ունեն բազմաթիվ թերություններ, որ մի կողմից ստեղծում են խոչընդոտներ կազմակերպությունների համար, մյուս կողմից չեն ապահովում ԿԸՀ համապատասխան վարչարարության արդյունավետությունը: ԿԸՀ-ն պատշաճ չի իրականացնում իր գործառույթները և չի բացառում քաղաքականապես կողմնորոշված դիտորդական խմբերի ներգրավումը՝ դրանով վտանգելով անկախ և անկողմնակալ դիտորդության ինստիտուտը:

Տարածքային ընտրական հանձնաժողովներ

Երկարաժամկետ դիտորդների կողմից դիտարկված ընտրական հանձնաժողովների նիստերի ընթացքում քննարկվել են կազմակերպչական հարցեր և կայացվել են ՀՀ ընտրական օրենսգրքով սահմանված մի շարք որոշումներ՝ ըստ ժամանակացույցի:

Հարկ է նշել, որ Տարածքային ընտրական հանձնաժողովները չունեն ինտերնետային կայքեր և էլեկտրոնային հաղորդակցության միջոցներ, ուստի դրանց գործունեությունը դիտարկելու, ինչպես նաև դիմումներ ներկայացնելու համար հարկ է ֆիզիկապես այցելել այդ գրասենյակներ:

Հանձնաժողովների կազմը

Տարածքային հանձնաժողովների կազմը հիմնականում մնացել է նույնը և այնտեղ ներառված չեն անձինք, որոնք օրենքի համաձայն իրավունք չունեն լինելու ընտրական հանձնաժողովի անդամ: Այդուհանդերձ, արձանագրվել են փաստեր, որ հանձնաժողովի անդամները նախկինում դրսևորել են ոչ օրինաչափ վարքագիծ, թեև դրանց ընթացք չի տրվել: Մասնավորապես, թիվ 8 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի (Շենգավիթ վարչական շրջան) նախագահ Նորիկ Երանյանը 2018թ. սեպտեմբերի 23-ին՝ Երևանի ավագանու արտահերթ ընտրությունների օրը, թիվ 8/05 ընտրատեղամասում ֆիզիկական ուժի գործադրմամբ խոչընդոտել է լրագրողի գործունեությունը³:

Թիվ 4 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի (Արաբկիր վարչական շրջան) նիստի ժամանակ պարզվել է, որ հանձնաժողովի անդամ Նունե Զուլազյանը երկրից մեկնել է և նրա փոխարեն ԿԸՀ-ն նշանակել է այլ անձի:

Թիվ 34 տարածքային ընտրական հանձնաժողովը (Սյունիքի մարզ) կանոնավոր չի գործել և հաճախ փակ է եղել: Թեև հանձնաժողովի նստավայրը Գորիսում է, դրա 7 անդամներից 6-ը, այդ թվում՝ նախագահը, Սիսիանից են, և միայն մեկն է Գորիսի բնակիչ, որ երբեմն լինում է տեղում և միայն հեռախոսով պայմանավորվելուց հետո է հնարավոր լինում հանդիպել նրան:

Մի շարք տարածքային հանձնաժողովների նիստերին բացի հանձնաժողովի անդամներից ներկա են եղել, այսպես կոչված, «օպերատոր-մասնագետներ»: ԿԸՀ բացատրության համաձայն, մարզերում գործող 28 հանձնաժողովներից յուրաքանչյուրում մեկամսյա ժամկետով և նվազագույն աշխատավարձով ներգրավվել է մեկական առաջատար մասնագետ՝ ընտրական գործընթացների կազմակերպման նպատակով իրականացվող գնումների առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 55-րդ հոդվածով սահմանված կարգով՝ աջակցելու հանձնաժողովներին կազմակերպելու և իրականացնելու ընտրական գործընթացների էլեկտրոնային գործավարությունը: Այդուհանդերձ, տարածքային ընտրական հանձնաժողովների դիտարկումների ժամանակ որպես «օպերատոր-մասնագետ» ներկայացող անձինք նկատվել են նաև Երևանի մի քանի տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում, իսկ թիվ 10 տարածքային ընտրական հանձնաժողովն իր աշխատանքներին օգնելու համար որպես կամավորներ ներգրավել է թիվ 119 դպրոցի 7 ուսուցչուհիների:

Գործակցության մակարդակ

Հանձնաժողովների անդամների վարքագիծը և վերաբերմունքը «Ականատես» առաքելության դիտորդների նկատմամբ, ընդհանուր առմամբ, եղել է բարյացկամ և գործակցային: Թեև երբեմն ուշացումով, սակայն, որպես կանոն, նրանք դիտորդներին տրամադրել են նիստերի մասին հայցվող տեղեկատվությունը և դրանց արձանագրությունները: Բացառություն է եղել թիվ 9

³ <https://www.aravot.am/2018/09/24/982974>, <https://news.am/arm/news/472705.html>, <https://www.shantnews.am/news/view/159605.html>

տարածքային ընտրական հանձնաժողովը (Կենտրոն, Նորք Մարաշ), որը դժկամորեն է հարաբերվել դիտորդի հետ և ստեղծել է խոչընդոտներ նրա աշխատանքի համար: Հանձնաժողովի նախագահ Եղիշե Տերտերյանը և քարտուղարը շարունակաբար պնդել են, որ իրենք պարտավոր չեն տեղյակ պահել նիստերի մասին, ուստի և չեն տեղեկացրել: Նրանք դժգոհությամբ են ցույց տվել գրանցամատյանը և, արագ թերթելով, հնարավորություն չեն տվել լուսանկարելու գրանցամատյանի էջերը: Հարկ է նշել, որ Եղիշե Տերտերյանի անունը հայտնի է նրանով, որ դեռևս 2005թ.-ի տեղական ինքնակառավարման մարմնի ընտրություններին մասնակցող թեկնածուին կոպտորեն մերժել էր հանձնաժողովների անդամների վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրումը:⁴

Վերապատրաստում

Նոյեմբերի 25-ից դեկտեմբերի 7-ն ընկած ժամանակահատվածում ԿԸՀ-ն անցկացրել է վերապատրաստման դասընթացներ բոլոր տեղամասային հանձնաժողովների անդամների համար:

Դիտորդները հիմնականում դրական են գնահատել ԿԸՀ կողմից անցկացվող և իրենց կողմից դիտարկված դասընթացների ու դասընթացավարների դասավանդման որակը: Այդուհանդերձ, ըստ որոշ մասնակիցների, առկա են եղել մի շարք կազմակերպչական և դասընթացների արդյունավետությանն առնչվող խնդիրներ: Մասնակիցների մի մասը հենց վերապատրաստման օրն է տեղեկացվել դասընթացի մասին, որոշ անդամներ չեն մասնակցել դասընթացին: Եղել են դեպքեր, երբ մասնակիցները եկել են բավականին ուշ կամ լքել են ժամանակից շուտ, սակայն համարվել են դասընթացն անցած, այսինքն՝ թույլ է եղել խստությունը և պահանջկոտությունը մասնակիցների նկատմամբ:

Որոշ դեպքերում լսարանները եղել են բավականին բազմամարդ և, չնայած դասընթացավարների բավարար աշխատանքին, նկատելի են եղել նյութի ընկալման հետ կապված խնդիրներ: Դասընթացները տևել են 3,5-4 ժամ՝ առանց ընդմիջման, ինչն ազդել է դրանց արդյունավետության վրա: Դասընթացների համար տրամադրված ժամանակահատվածը բավարար չի եղել հատկապես տեղամասային հանձնաժողովների նոր անդամների կողմից բավականին մեծածավալ նյութը յուրացնելու համար:

Ընդհանուր առմամբ, մասնակիցների գիտելիքներն ու պատրաստվածությունը եղել են բավականին ցածր: Ակնհայտ առավելություն են ունեցել նախկինում նմանատիպ փորձ ունեցող անդամները:

Տարածքային ընտրական հանձնաժողովները գործում են ոչ բավարար պրոֆեսիոնալ: Նաև դրանք զրկված են ժամանակակից տեխնիկական միջոցներից, ինչը չի նպաստում դրանց արդյունավետությանն ու հետագա կատարելագործմանը: Տեղամասային հանձնաժողովների վերապատրաստումն, ընդհանուր առմամբ, բավարար է, թեև ՀՀ օրենսդրությամբ

⁴ <http://armtimes.com/hy/article/144578>

սահմանված խրթին ընտրական գործընթացները հաշվի առնելով, դրանց համար հատկացված ժամանակը բավարար չէր հանձնաժողովի նոր անդամներին պատշաճ նախապատրաստելու համար:

Նախընտրական քարոզչություն

Նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածը ՀՀ ընտրական օրենսգրքով սահմանված այն ժամանակահատվածն է, որի ընթացքում ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններին, թեկնածուների համար հավասար հնարավորություններ ապահովելու նպատակով գործում են հանրային ռեսուրսներից օգտվելու, քարոզչություն իրականացնելու և ֆինանսական թափանցիկություն ապահովելու կանոնները⁵: Սակայն նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածի սահմանված լինելը չի սահմանափակում այլ ժամանակահատվածում քարոզչության իրականացումը և առկա չէ որևէ խոչընդոտ միջև պաշտոնական քարոզչության մեկնարկը, ինչը ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններին հնարավորություն է տալիս անարգել և առանց սահմանափակումների զբաղվել քարոզչությամբ⁶:

Ազգային ժողովի արտահերթ ընտրությունների նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածը սկսվել է 2018թ. նոյեմբերի 26-ին, տևելու է 12 օր և ավարտվելու է քվեարկության օրվանից մեկ օր առաջ՝ դեկտեմբերի 7-ին, ժամը 24:00-ին:

Նախընտրական շտաբներ

Դիտարկված նախընտրական շտաբների տեղակայումն, ընդհանուր առմամբ, համապատասխանել է ՀՀ ընտրական օրենսգրքով նախատեսված սահմանափակումներին:

Նախընտրական շտաբների աշխատակիցները, որպես կանոն, զգուշավոր են եղել դիտորդների նկատմամբ և հիմնականում խուսափել կամ հրաժարվել են տրամադրել տեղեկություն շտաբների տարածքների, աշխատողների և կամավորների քանակի վերաբերյալ:

Նախընտրական քարոզչության կարգ

Նախընտրական քարոզչությունը սկսելուց 10 օր առաջ համայնքի ղեկավարները համայնքների տարածքներում քարոզչական նյութեր փակցնելու համար առանձնացնում են անվճար տեղեր: Հանրության համար տեսանելի քարոզչական նյութեր կարող են փակցվել հատուկ այդ նպատակով առանձնացված տեղերում ..., ֆիզիկական անձանց համաձայնությամբ՝ նրանց պատկանող կամ նրանց տիրապետման ներքո գտնվող շենքերի, շինությունների (բացառությամբ պետական և համայնքային սեփականություն հանդիսացող շենքերի, հանրակրթական դպրոցների, բազմաբնակարան կամ ստորաբաժանված շենքերի, հասարակական սննդի կամ

⁵ ՀՀ ընտրական օրենսգրք, հոդված 19

⁶ ՀՀ ընտրական օրենսգրք, հոդված 21

առևտրի օբյեկտների), տրանսպորտային միջոցների (բացառությամբ հասարակական տրանսպորտի և տաքսու) վրա կամ դրանց ներսում և այլն:

Քարոզչական նյութերի տարածումն օրենքով չսահմանված տարածքներում արգելվում է, իսկ թեկնածուների, կուսակցությունների (դաշինքների) կողմից նախընտրական քարոզչության սահմանված կարգի խախտման դեպքում ընտրական հանձնաժողովի խախտումը վերացնելու որոշման պահանջները՝ դրանում նշված ժամկետներում չկատարելը առաջացնում է վարչական պատասխանատվություն:⁷ Քարոզչական տպագիր նյութերը պետք է տեղեկություններ ներառեն պատվիրատուի, տպագրող կազմակերպության և տպաքանակի վերաբերյալ: Օրենքով սահմանված վավերապայմանների բացակայությամբ քարոզչական տպագիր նյութեր տարածելն առաջացնում է վարչական պատասխանատվություն:⁸:

Նախընտրական քարոզչության ժամանակ գրեթե բոլոր քաղաքական ուժերի և նրանց թեկնածուների կողմից լիովին անտեսվել են քարոզչանյութերի տարածման կանոնները: Բացի ապօրինություն գործելուց և տարածելուց, այս պրակտիկայով խաթարվել է հավասար հնարավորությունների սկզբունքը՝ ապահովելով առավել ակտիվ վիզուալ քարոզչություն՝ օրենքով սահմանված կարգը խախտող ուժերի համար, և սահմանափակելով օրինապաշտ ուժերի հնարավորությունները:

«Ականատեսի» դիտարկումների համաձայն, քարոզչական նյութեր են փակցված չսահմանված և օրենքով արգելված վայրերում՝ բազմաբնակարան շենքերի, առևտրի և մենդային օբյեկտների, համայնքապատկան կառույցների, տաքսի ծառայությունների, սյունների, արագաչափերի, ծառերի և լվացքի պարանների վրա: Արձանագրվել են նաև տպագիր նյութեր, որոնք չեն պարունակում տպաքանակի, տպագրող կազմակերպության և պատվիրատուի մասին տեղեկություններ: Մասնավորապես.

- Երևանի թիվ 7 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում՝ Մալաթիա-Սեբաստիայում՝ Տիչինա, Սեբաստիա և Չորավար Անդրանիկ փողոցներում, չսահմանված վայրում պաստառներ են փակցվել «Իմ քայլը» կուսակցությունների դաշինքի (ԻԶԿԴ) և «Լուսավոր Հայաստան» կուսակցության (ԼՀԿ) կողմից, Լենինգրադյան փողոցում՝ ԲՀԿ-ի և ԻԶԿԴ-ի կողմից: Նույն տարածքում չսահմանված վայրերում նկատվել են նաև ՍԾՀԿ-ի և «Քաղաքացու որոշում» սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության (ԶՈՍԴԿ) պաստառներ:

Երևանի Կենտրոնում՝ թիվ 9 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում՝ Թումանյան փողոցի լապտերների և սյունների վրա, ինչպես նաև Երևանի մետրոպոլիտենի գնացքների դռներին փակցվել են ՍԾՀԿ տարբերանշաններ:

⁷ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգիրք, հոդված 40.12

⁸ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգիրք, հոդված 40.1

Երևանի թիվ 10 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում Երևանի Էրեբունի վարչական շրջանում, արձանագրվել են սյուների և բնակելի շենքերի մուտքերին փակցված՝ մեծ մասամբ ԻԶԿԴ-ի թեկնածուների վերաբերյալ պաստառներ:

- Արարատի մարզում ԻԶԿԴ-ի պաստառ է արձանագրվել Էլեկտրասյան վրա, ԼՅԿ-ի պաստառ՝ խանութի վրա:
- Արմավիրի մարզի թիվ 14 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում ԼՅԿ-ի թեկնածուներ Էմիլ Յովհաննիսյանի և Գագիկ Միրիջանյանի, ինչպես նաև ԻԶԿԴ-ի թեկնածու Ռազմիկ Տոնոյանի պաստառներ են փակցվել Էջմիածնի պոլիկլինիկայի և հիվանդանոցի պատերին: Էջմիածնում ԲՅԿ-ի տարածքային թեկնածուի պաստառները փակցված են եղել թիվ 14 երթուղային գիծը սպասարկող երթուղային ավտոբուսի ներսում և դրսում:

Նույն մարզի թիվ 15 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում Մեծամոր քաղաքում, դիտորդներն արձանագրել են ԻԶԿԴ-ի, ԲՅԿ-ի, ԼՅԿ-ի պաստառներ բնակելի շենքերի վրա և ԲՅԿ-ի պաստառներ հիվանդանոցի տարածքում:

- Արագածոտնի մարզի թիվ 18 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում ԻԶԿԴ-ի և ԼՅԿ-ի քարոզչանյութերը փակցվել են ծառերի ու Էլեկտրասյունների վրա, կանգառներում, խանութների վրա: Կոմիտաս-Կենտրոնական խճուղի խաչմերուկում, Յայ յեղափոխական դաշնակցության (ՅՅԴ) թեկնածուի պաստառը հայտնվել է ճանապարհային ոստիկանության նշանի դարձերեսին:
- Գեղարքունիքի մարզի թիվ 19 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում ԻԶԿԴ թեկնածուներ Նարեկ Գրիգորյանի և Յայկ Սարգսյանի նախընտրական պաստառները փակցված են Նորադուզ, Գավառ, Գանձակ, Սարուխան համայնքների Էլեկտրասյունների, գազի խողովակների, կանգառների, բնակելի շենքերի պատերի վրա: Յայկ Սարգսյանի պաստառները նկատվել են նաև «Գավառ տրանս» ընկերության տաքսիներից երկուսի ու Երևան մեկնող գազելներից երկուսի վրա, ինչպես նաև շախմատի դպրոցի և ընտրատեղամաս հանդիսացող՝ Գավառ քաղաքի երաժշտական ուսումնարանի պատերին:

ԲՅԿ թեկնածու Պարույր Ասոյանի պաստառները փակցված են Նորադուզ, Գավառ, Սարուխան համայնքների գազի խողովակների, Էլեկտրասյունների, դեղատան պատի վրա, իսկ Դավիթ Չիրոյանի նկարները նկատվել են Գավառ քաղաքի բնակելի շենքերի, խանութի վրա:

ՅՅԴ կուսակցության թեկնածու Լավրիկ Արևշատյանի պաստառները հայտնվել են բնակելի շենքերի վրա: ԻԶԿԴ-ի թեկնածու Թագուհի Թովմասյանի պաստառը փակցված է եղել Գավառ քաղաքի տեխնիկայի խանութի վրա:

Թիվ 21 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքի Մարտունի քաղաքում ԻԶԿԴ-ի տարածքային թեկնածուներ Թագուհի Թովմասյանի և Նարեկ Գրիգորյանի քարոզչական պաստառները փակցված են բազմաբնակարան շենքերի պատերին: Մարտունի քաղաքի մշակույթի տան պատին փակցվել են ԲՀԿ-ի տարածքային թեկնածուի պաստառ:

- Լոռու մարզի թիվ 22 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում Վանաձորում, չսահմանված վայրերում նկատվել են ԻԶԿԴ-ի, ԲՀԿ-ի պաստառներ: Թիվ 23 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում ԲՀԿ-ի թեկնածուների պաստառների վրա հիմնականում չկան տպաքանակի և տպագրատան մասին տեղեկություններ:
- Կոտայքի մարզի թիվ 27 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում Չարենցավանում, Պռոշյանում, Զասախում, Բյուրեղավանում, Բջինում, Կարենիսում, Ֆանտանում արձանագրվել են ԻԶԿԴ-ի վարկանիշային թեկնածուների՝ Սասուն Միքայելյանի և Ռոմանոս Պետրոսյանի նախընտրական պաստառներ՝ փակցված չսահմանված վայրերում, Եղվարդում ԲՀԿ-ի պաստառներ:
- Շիրակի մարզի թիվ 30 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում Աշոցք համայնքի մշակույթի տան պատին փակցված են ԻԶԿԴ-ի պատգամավորության թեկնածուներ Կարեն Սարուխանյանի և Էմմա Պալյանի նախընտրական պաստառները: Կ.Սարուխանյանի նախընտրական պաստառներ են փակցված նաև Աշոցքում բնակելի շենքի, մթերային խանութի արտաքին պատերին, Ամասիայի համայնքային գրադարանի շենքի արտաքին պատերին:

Աշոցքի հրապարակի տարածքում Էլեկտրասյունների վրա են հայտնվել ԻԶԿԴ-ի պատգամավորության թեկնածու Տիգրան Պետրոսյանի քարոզչական նյութերը: Ամասիայի ավտոկայանի տարածքում գործող խանութի պատերին առկա է ԻԶԿԴ-ի կողմից առաջադրված Ֆելիքս Ցուլակյանի նախընտրական պաստառը:

Շիրակի մարզի M1 միջպետական ավտոմայրուղու Ցողամարզ գյուղի հատվածում ճանապարհային նշանների վրա փակցված է ՀՀԿ պատգամավորի թեկնածու Սուրեն Սարգսյանի նախընտրական գովազդը: «Մենք» կուսակցությունների դաշինքի (ՄԿԴ) նախընտրական պաստառը տեղ է գտել Ամասիայում գազի խողովակի վրա: Ամասիայում շենքերից մեկի մուտքի վրա փակցվել է ԲՀԿ-ի կողմից առաջադրված պատգամավորի թեկնածու Վարդևան Գրիգորյանի նախընտրական գովազդը:

Թիվ 24 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում օրենքով չթույլատրված բազմաթիվ տեղերում փակցված են ԻԶԿԴ-ի թեկնածու Սարգիս Պետրոսյանի պաստառները:

- Սյունիքի մարզի թիվ 35 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում Նռնաձորում, ԻԶԿԴ-ի պաստառ է նկատվել էլեկտրասայան վրա:
- Վայոց ձորի մարզի թիվ 36 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում Եղեգնաձորում, Վայքում, Մալիշկա համայնքում նկատվել են ԲՀԿ-ի և ԻԶԿԴ-ի պաստառներ բնակելի շենքերի մուտքերին և պատերին, հիվանդանոցի մուտքի դռանը, սննդի կետում:
- Տավուշի մարզում ԻԶԿԴ-ի պաստառներ կան էլեկտրասայունների, բնակելի շենքերի արտաքին և ներքին պատերին:
- ԲՀԿ-ի թեկնածու Արայիկ Աղաբաբյանի քարոզչական նյութերը փակցված են եղել հասարակական տրանսպորտում:
- Նոյեմբերի 24-ին ԻԶԿԴ-ի երևանյան քայլերթի ժամանակ շտապ օգնության մեքենայի վրա տեղադրված եղել են ԻԶԿԴ-ի «Դուխով» և «Իմ քայլը» դրոշներ:

Արձանագրված որոշ դրվագների վերաբերյալ «Ականատես» դիտորդական առաքելությունը դիմում է ներկայացրել ԿԸՅ՝ խնդրելով ձեռնարկել միջոցներ խախտումները կանխելու և վերացնելու նպատակով: Ի պատասխան՝ ԿԸՅ-ն տեղեկացրել է, որ 2018թ. նոյեմբերի 29-ի ժամը 18:00 նիստի ժամանակ հանդես է եկել հայտարարությամբ՝ ուղղված ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններին ու դաշինքներին, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, որոնց հորդորել է ձեռնարկել օրենսդրությամբ սահմանված միջոցներ խախտումները վերացնելու համար: ԿԸՅ-ն նաև գրություններ է հղել Երևանի քաղաքապետին և մարզպետերին՝ հրավիրելով նրանց ուշադրությունը տվյալ խնդրի վրա և խնդրելով հանդես գալ առնչվող կառույցներին ուղղված համապատասխան հանձնարարականներով: Ակնհայտ է, որ ոչ օրենքի սահմանափակումները և ոչ էլ ԿԸՅ-ի հորդորները ոչինչ չեն փոխել կուսակցությունների քարոզչության մեթոդներում, իսկ տեղական ինքնակառավարման մարմինները հիմնականում չեն ձեռնարկել պատշաճ միջոցներ:

Ի լրումն քարոզչանյութերը փակցնելու օրենքով սահմանված պահանջների խախտման՝ արձանագրվել են նաև միջոցառումների անցկացումը կարգավորող կանոնների խախտման դեպքեր: Մասնավորապես, 2018թ. դեկտեմբերի 1-ին թիվ 27 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում Հայաստանի քրիստոնյա-ժողովրդական կուսակցությունն (ՀԶԺԿ) իր միջոցառումն անցկացրել է Չարենցավանի արվեստի դպրոցի դահլիճում, ժամը 12:40-ին, թեև տեղական ինքնակառավարման մարմնի որոշման համաձայն, դպրոցի դահլիճը քաղաքական ուժերին անվճար հիմունքներով կարող է տրվել միայն ժամը 18:00-ից հետո:

Նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածից դուրս քարոզչության կարգավորման բացակայությունը ստեղծում է անհավասար մրցակցային պայմաններ ընտրություններին մասնակցող քաղաքական ուժերի համար: Նախընտրական քարոզչական նյութերի

տարածման ընթացքում կուսակցություններն ու կուսակցությունների դաշինքներն ամբողջովին անտեսել են օրենքով սահմանված կանոնները: Քարոզչության համար սահմանված կանոնները պատշաճ չեն վերահսկվում իրավասու մարմինների կողմից և չեն ձեռնարկվում անհրաժեշտ միջոցներ խախտումները վերացնելու ուղղությամբ՝ ձախողելով ապահովել պատշաճ մրցակցությունը:

Ընտրակաշառք և «բարեգործություն»

ՀՀ օրենսդրության համաձայն, ընտրողներին կաշառք տալը կամ ստանալը, ընտրությունների ժամանակ բարեգործության արգելքի խախտումը կամ ընտրողի ազատ կամքի իրականացմանը խոչընդոտելը համարվում են քրեորեն պատժելի արարք⁹:

Հայտնի են մի շարք դեպքեր, երբ գործադիր իշխանության ներկայացուցիչները քաղաքացիների հետ իրենց հանդիպումներում հորդորում են ձեռնպահ մնալ ընտրակաշառք վերցնելուց և ընտրել ըստ սեփական խղճի ու կամքի: Այդուհանդերձ, երկարաժամկետ դիտարկման ընթացքում արձանագրվել է ընտրակաշառքի և «բարեգործության» մի քանի դեպք: Մասնավորապես.

- Թիվ 16 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում ՀՀ ազգային ժողովի պատգամավոր Նահապետ Գևորգյանը, որի որդին թեկնածու է առաջադրվել ԲՀԿ-ի ցանկով, ավագ և քար է մատակարարել Արմավիր քաղաքում կառուցվող եկեղեցու կառուցապատման աշխատանքների համար՝ անձամբ ներկա գտնվելով աշխատանքներին:
- Թիվ 19 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում ՀՀԳ-ի թեկնածու, Գավառի սոցիալական աջակցության տարածքային գործակալության պետ Լավրիկ Արևշատյանն ընտրողներին առաջարկել է իր համար ձայներ հավաքել, ինչի դիմաց խոստացել է այդ ընտանիքներին ընդգրկել նպաստների համակարգում:
- Թիվ 1 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում ԲՀԿ-ի Ավանի գրասենյակի մուտքի դռան վրա փակցված է եղել «Անվճար իրավաբանական խորհրդատվություն» գրությունը՝ ընդունելության ժամերի նշումով: Տվյալ գրասենյակը քարոզարշավի ընթացքում նաև ծառայել է որպես թեկնածու Գևորգ Պետրոսյանի շտաբ:
- Նոյեմբերի 26-ին Պեմգաշենում ԻԶԿԴ-ի նախընտրական քարոզչության ընթացքում, ի պատասխան քաղաքացու արտահայտած պահանջի, որ Պեմգաշենի համար օլիմպիական գորգ է պետք, որ մարզումներ անեն, վարչապետի պաշտոնակատար Նիկոլ Փաշինյանը կանչել է իր օգնականին և ասել, որ լուծի այդ խնդիրը¹⁰: Հետագայում վարչապետը չեղյալ է համարել իր խոստումը¹¹:

⁹ ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 154.2

¹⁰ <https://factor.am/102566.html>

¹¹ <https://factor.am/102623.html>

Ընտրակաշառքի և «բարեգործության» պրակտիկան համարյա վերացվել է՝ չնայած եղել են առանձին դեպքեր ու ահազանգեր այդ առնչությամբ:

Վարչական ռեսուրսի չարաշահում

«Վարչական ռեսուրս» կոնցեպտը սահմանված չէ ՀՀ օրենսդրությամբ, սակայն, ըստ միջազգայնորեն ընդունված նորմերի, վարչական ռեսուրսը քաղաքական պաշտոնյաների ու հանրային այլ ծառայողների տնօրինության տակ գտնվող իրավական, մարդկային, ֆինանսական, նյութական և ոչ նյութական միջոցներն են: Ընտրությունների ժամանակ դրանց օգտագործումը հօգուտ որևէ քաղաքական ուժի կամ թեկնածուի ստեղծում է անհավասար մրցակցային պայմաններ և կարող է ազդել ընտրությունների արդյունքների վրա:

Նախընտրական շրջանի դիտարկման ընթացքում, այդ թվում՝ օրենքով որևէ կերպ չկարգավորվող քարոզարշավի պաշտոնական մեկնարկից առաջ, գրանցվել են վարչական ռեսուրսի չարաշահման մի շարք դեպքեր: Մասնավորապես.

- 2018թ. նոյեմբերի 19-ին Մարտունի քաղաքում ավագ դպրոցի շենքի բացման արարողության և քաղաքի 190-ամյակին նվիրված տոնակատարության ընթացքում ունեցած իր ելույթի որոշ հատվածներում ՀՀ վարչապետի պաշտոնակատար Նիկոլ Փաշինյանն իրականացրել է նախընտրական քարոզչություն հԶԿԴ-ի օգտին:
- 2018 թ. նոյեմբերի 27-ին, ժամը 12:20-ին, թիվ 23 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում գտնվող Վանաձոր քաղաքում տեղի է ունեցել հԶԿԴ-ի նախընտրական հանդիպումը ընտրողների հետ, որին մասնակցել են Վանաձորի քաղաքապետ Մամիկոն Ասլանյանը, համայնքապետարանի մի շարք աշխատակիցներ, ինչպես նաև Լոռու մարզպետարանի աշխատակիցներ:
- 2018թ. նոյեմբերի 29-ին Վանաձորում, աշխատանքային ժամին տեղի ունեցող՝ ընտրողների հետ հԶԿԴ-ի հանդիպմանը ներկա են եղել Վանաձորի քաղաքապետ Մամիկոն Ասլանյանը, համայնքապետարանի մի շարք աշխատակիցներ, ինչպես նաև Լոռու մարզպետարանի աշխատակիցները:
- Թիվ 19 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում, ըստ քաղաքացիների, հԶԿԴ-ի կողմից առաջադրված թեկնածու, ՀՀ պետական վերահսկողության ծառայության պետի տեղակալ Հայկ Սարգսյանը հանդիպել է համայնքապետերի հետ և կարգադրել, որպեսզի իր համար ձայն հավաքեն, նաև ակնարկել է, որ կարող է ստուգումներ սկսել համայնքապետարաններում:
- Թիվ 19 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում Գավառի համայնքապետն, ըստ քաղաքացիների տվյալների, կարգադրել է ձայներ հավաքել հԶԿԴ-ի թեկնածու Հայկ Սարգսյանի համար:
- 2018թ. նոյեմբերի 29-ին հԶԿԴ-ի թեկնածու, Շիրակի մարզպետի պաշտոնակատար Կարեն Սարուխանյանի քարոզարշավին ներկա են գտնվել գյուղապետեր, գյուղի հիվանդանոցի բուժաշխատողներ, մշակույթի կենտրոնի աշխատակիցներ և մանկապարտեզի դաստիարակները:

- Լոռու մարզում Ալավերդու համայնքապետարանի կոմունալ բաժնի պետ Համլետ Միրզոյանը աշխատանքային օրերին և ժամերին իրականացրել է քարոզչություն ՀՀԿ-ի թեկնածու Արթուր Նալբանդյանի օգտին:
- Տարբեր բնակիչների խոսքերով, Գեղարքունիքում ԻԶԿԴ-ի թեկնածու Նարեկ Գրիգորյանը աշխատանքի խոստումներ է տվել մարզպետարանում, որոնք կիրականացնի, եթե իրեն ընտրեն պատգամավոր:
- 2018թ. նոյեմբերի 30-ին, Ամասիա համայնքում աշխատանքային ժամերին ԻԶԿԴ-ի պատգամավորության թեկնածու Կարեն Սարուխանյանի նախընտրական հանդիպման ընթացքում նկատվել են Ամասիայի համայնքապետարանի աշխատակիցներ:
- ՀՀ Արագածոտնի մարզպետ Դավիթ Գևորգյանը հրավիրում է համայնքների ղեկավարներին և օգտագործելով պաշտոնական դիրքը՝ ուղղորդում աշխատել ԻԶԿԴ-ի օգտին:
- Աշտարակի մի խումբ քաղաքացիների խոսքերով, Աշտարակի քաղաքապետը քարոզչություն է իրականացնում ՀՀԿ-ի օգտին:
- 2018 թ. դեկտեմբերի 4-ին թիվ 8 տարածքային ընտրական հանձնաժողովի սպասարկման տարածքում (Շենգավիթ) ԻԶԿԴ նախընտրական միջոցառմանը ակտիվ քարոզչությամբ է զբաղվել թիվ 8/9 ընտրատեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամ, ԵԼԶ խմբակցության ներկայացուցիչ Վահան Արսենյանը:

Պաշտոնական ազդեցության չարաշահում է նկատվել նաև մասնավոր ընկերություններում: Մասնավորապես.

- «Գավառ» տրանս ընկերության տնօրենը հանդիպել է աշխատողների հետ և ասել, որ պետք է ձայներ հավաքել ԻԶԿԴ-ի թեկնածու Հայկ Սարգսյանի համար:
- Չարենցավանում ՀՀԿ-ական թեկնածու Վահան Հարությունյանին պատկանող «ԱՍԿԵ Գրուպ» գործարանի աշխատակիցներն ահազանգել են, որ գործարանի տնօրինությունը իրենց ուղղորդում և նաև պարտադրում է քվեարկել ՀՀԿ-ի օգտին:
- 2018 թ. նոյեմբերի 27-ին, ԻԶԿԴ-ի նախընտրական միջոցառմանը ներկա էին «Գլորիա» կարի ֆաբրիկայի աշխատողներ, որոնց կազմակերպված կարգով Վանաձորի կենտրոնական հրապարակ էին տեղափոխել «Պազ» մակնիշի 4 ավտոբուսներով: Կարի ֆաբրիկայի աշխատակիցների հետ զրույցի ընթացքում արձանագրվել է, որ «իրենց ասել են, որ պետք է գալ» կամ «մենք տեղյակ չենք, մեզ բերել են»:

Բացի վերը նշվածից՝ առկա են որոշ կուսակցությունների հայտարարություններ ճնշումների վերաբերյալ: Մասնավորապես, ՄԾՀԿ-ի քարտուղարությունը տարածել է հաղորդագրություն, ըստ որի ԱԱԾ-ն ու ոստիկանությունը Հայաստանի մի շարք քաղաքներում Գյումրի, Մարտունի, Վանաձոր, Իջևան, փորձել են խափանել կուսակցության անդամների հանդիպումները քաղաքացիների հետ և հետապնդել են կուսակցության անդամներին¹²:

12

<https://www.aravot.am/2018/11/01/990813/?fbclid=IwAR2pRER3MxDhBdBKWhCOoS2Pa4dkg8z2EYDAojTicbSazLbjpuKKajcZ9kY>

ՀՀԿ-ն հայտարարություն է տարածել, որ Էջմիածնում, ԿԸՀ կողմից կազմակերպված վիճակահանությամբ ՀՀԿ-ին բաժին է ընկել մի վահանակ, որը տնօրինող կազմակերպությունը հրաժարվել է տրամադրել: Այդ կապակցությամբ գլխավոր դատախազությանը հայտարարություն է հաղորդվել հանցագործության մասին, սակայն տվյալ մարմինը պատշաճ ժամկետում չի արձագանքել:

Վարչական ռեսուրսի չարաշահման դեպքերի քանակը և տարածումը եղել են զգալիորեն ավելի փոքր 2017թ. խորհրդարանական ընտրությունների համեմատությամբ: Առհասարակ, տվյալ կոնցեպտի վերաբերյալ առկա են հանրային պաշտոնյաների ոչ լիարժեք ընկալման խնդիրներ:

Ատելության խոսք

2018թ. դեկտեմբերի 9-ի ընտրությունների նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածը բավականին թեժ էր բոլոր ուժերի համար, սակայն հանրային ուշադրության կենտրոնում հայտնվեցին ԻԶԿԴ-ի և ՀՀԿ-ի հակընդդեմ տարվող քարոզչությունն ու փոխադարձ կոշտ մեղադրանքները՝ հետին պլանում թողնելով կուսակցությունների նախընտրական ծրագրերն ու դրանց շուրջ քննարկումները: Հիմնականում հենց այս երկու ուժերի նախընտրական միջոցառումներում և հանդիպումներում, ինչպես նաև նրանց համակիրների գրառումներում են հնչել վիրավորական և սպառնալից ենթատեքստ ունեցող արտահայտություններ: ԻԶԿԴ-ի դեպքում ցուցակը գլխավորող, ՀՀ վարչապետի պաշտոնակատար Նիկոլ Փաշինյանն իր բազմաթիվ ելույթներում օգտագործել է ագրեսիվ և ոչ պատշաճ տոնայնություն և բառապաշար, ինչպես օրինակ՝ «ասֆալտին փռելը» կամ «պատին ծեփելն է»: Թեև դա ասվել է՝ նկատի ունենալով հանցագործությունների մեջ ներգրավված անձանց և շեշտադրելով այդպիսի գործունեության նկատմամբ անհանդուրժողականությունը, նման հռետորաբանությունը հանրության շրջանում կարող է ընկալվել որպես բռնության մշակույթի սերմանում և տարածում:

Նախընտրական ժամանակահատվածում եղել են դեպքեր, երբ որոշակի ընտրազանգված սիրաշահելու նպատակով թիրախավորվել են սեռական փոքրամասնությունները, ինչը պարունակում է ռիսկ հանրության որոշ հատվածների մոտ խթանել այդ խմբերի նկատմամբ ատելությունն ու բռնությունը: Մասնավորապես, ՀՀԿ ցուցակում ներառված Էդուարդ Շարմազանովը Նոյեմբերի 13-ի ելույթում կոչ է արել, որ իրեն միանան նրանք «ովքեր դեմ են աղանդավորության քարոզին, պղծության և համասեռամոլության քարոզին»¹³: Այս խմբերի հակաքարոզն է փորձել տանել ՀՀԿ-ի ընտրական ցուցակը գլխավորող Վիգեն Սարգսյանը 2018թ. դեկտեմբերի 5-ի հանրային հեռուստատեսությամբ հեռարձակվող բանավեճի ժամանակ: Իսկ ՀՀԿ-ի ցուցակում ներառված Մենուա Հարությունյանը առաջարկել է Շուռնուխը հռչակել որպես «գեյերին, գալուբոյներին ծեծելու միջազգային կենտրոն»¹⁴: Նման քարոզչությունը աներկբայորեն խախտում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի,

¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=thRgg0OuLNs&t=7s>, 3:40ր-հց

¹⁴ <https://www.facebook.com/1448029655493046/videos/124380358455188>, 0:20ր-հց

Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին դաշնագրի 19-րդ և 20-րդ հոդվածների դրույթները:

Նախընտրական քարոզչությունը նշանավորվել է Հայաստանի Հանրապետությունում առաջին անգամ կազմակերպվող նախընտրական, կենդանի ռեժիմով հեռարձակվող մրցակից քաղաքական ուժերի բանավեճով: Լրատվամիջոցների կենտրոնացումը հիմնականում երկու քաղաքական ուժերի միջև տեղի ունեցող ընտրամարտի վրա հետին պլան է մղել կուսակցությունների ծրագրերը և դրանց մեջ Հայաստանի քաղաքացիների տարբեր խնդիրների վերաբերյալ առաջարկները: Անհանգստացնող են քարոզչության ընթացքում բազմիցս հնչող վիրավորական արտահայտությունները, սպառնալիքներն ու ատելության խոսքը, ինչը չի կարող նպաստել քաղաքակիրթ քաղաքական մշակույթի ձևավորմանը:

Ընդհանուր միջավայրը

«Ականատեսի» դիտարկումները ցույց են տալիս, որ նախընտրական քարոզչությունն, ընդհանուր առմամբ, ընթացել է բավականին ակտիվ, ինչն էապես տարբերվել է 2017թ. ապրիլին միևնույն ընտրակարգով տեղի ունեցող ընտրություններից, երբ կուսակցությունների միջև մրցակցություն չկար, ընտրապայքարը տեղափոխվել էր թեկնածուների կողմից բաժանվող կաշառքի ու «բարեգործական» գործողությունների դաշտ, մրցակցությունը ոչ այնքան քաղաքական էր, որքան ֆինանսական, իսկ ընտրությունների արդյունքները՝ կանխատեսված:

Հարկ է նշել, որ, չնայած քարոզարշավների անցկացման լարվածությանը, ընդհանուր իրավիճակը քաղաքացիների տեսանկյունից գնահատվել է խաղաղ: Նրանք շեշտել են էական տարբերությունը նախկին ընտրությունների հետ, որտեղ նախընտրական մթնոլորտը լարվում էր համատիրությունների ներգրավման, ընտրողների ցուցակների կազմման, տնտուուն այցելությունների, աշխատողների վրա ճնշումների, ագրեսիվ «բարեգործության», ընտրակաշառքի խոստումների և այլ արատավոր երևույթների միջոցով:

Միաժամանակ պետք է ասել, որ քաղաքացիների մի մասը անտարբեր և անտեղյակ է ընտրություններից: Որոշ մարդիկ դեռևս ակնկալում են ընտրակաշառք որևէ մեկից, այդուհանդերձ, քաղաքացիների առավել մեծ մասը հետաքրքրված է և ակնկալում է արդար ընտրություններ:

Կարելի է եզրակացնել, որ 2018թ. դեկտեմբերի 9-ի արտահերթ խորհրդարանական ընտրությունների նախընտրական փուլն ընդհանուր առմամբ ընթացել է ազատ, մրցակցային և խաղաղ ընտրապայքարի պայմաններում, ինչն էապես տարբերվում է նախորդ տարիների համապետական ընտրությունների նույն ժամանակահատվածից: Լրջագույն առաջընթաց արձանագրվել է վարչական ռեսուրսների չարաշահման և ընտրողների կամարտահայտման վրա ճնշումների նվազման առումով: